

Статті

Оксана САПЕЛЯК

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗГРОМАДЖЕННЯ САЛЕЗІЯН ВІЗАНТІЙСЬКОГО ОБРЯДУ

Oksana SAPELYAK. Ukrainian Salesian Congregation of Byzantine Rite: Additions to History of Formation.

Салезіяни – наймолодший монаший чин в Українській Греко-Католицькій Церкві, який зародився в 30-их рр. ХХ ст. в рамках світового Салезіянського співтовариства. Конгрегація Салезіян – одна із найпоширеніших і найчисельніших у світі після згромаджень Братів Менших (Францисканців) і ордену Ісуса Христа (Єзуїтів). Якщо товариство Францисканців (засновник св. Франциск з Асичу) виникло на поч. ХІІІ ст.¹, а Єзуїтів (засновник Ігнатій Лойола) – у ХVІ ст.², то Салезіянська Конгрегація створена тільки в серед. ХІХ ст. За 150 років свого існування Салезіянське товариство стало багаточисельним і авторитетним на всіх континентах: на 2005 р. 24 монаші товариства працювали серед 102 народів світу³. Причина такої популярності – місійна діяльність чину серед молоді в модерному і постмодерному суспільстві, в якому християнська віра перетворюється в житті людей в несуттєве видовище або формальне виконання певних обрядодійств. Отець Анджело Вігано у передмові до праці Терезію Боско “Салезіянська родина праведників”, виданій у м. Торіно, робить важливий висновок про те, що духовність Салезіян творилася через гармонійне поєднання різнома-

нітних елементів, увібравши а) віру простих людей, б) церковну практику і в) “вплетені до них найпередовіші способи та методи виховання”⁴. Цей напрямок християнської побожності пов’язаний з особою італійського священика з м. Торіно о. Джованні Боско (1815–1888) – засновника Салезіянської конгрегації.

Сьогодні, в період, коли сучасна українська людина стоїть перед суспільно-політичними проблемами духовно роззброєна після панування комуністично-атеїстичного режиму, важливим є те, що зрозумів священик із Торіно більше ста років тому: справи релігії – не тільки спрямування людини на вічне спасіння, а й можливість цілісного розвитку особи на землі, тобто розвитку свободи людини, її прав і достоїнства. Виховуючи молодь як добрих християн і чесних громадян (головне кредо Дона Боска і його послідовників – Салезіян), ставиться мета спрямовувати суспільство на шлях справедливості і миру.

Діяльність Дона Боска, священика із Торіно, виникнення і праця монашого чину Салезіян припадає на складний період так званої промислової революції в Європі. Це час, коли виникають нові суспільні верстви, зокрема – пролетаріат. Дон Боско, до того знайомий тільки із життям сільської бідноти, бачив міських дітей: на фабриках і заводах, де непосильна праця по 13 год. на добу призводила до передчасної смерті; у тюрмах, які часто відвідував; бездоглядних, обірваних і голодних на вулицях. Він поставив перед собою завдання: рятувати молодь. У той час в цьому плані вже здійснювалися певні кроки: при храмах організувалися ораторії для бідних дітей. У Мілані до 1850 р. працювало 15 таких ораторій. Але вони не розв’язували проблему.

Дон Боско розумів соціальні причини нужденного становища молоді. Однак ідеям соціалістів, лібералів, анархістів і комуністів, які будували плани “зруйнувати світ і побудувати новий, на свій лад”, Дон Боско протиставив: студії Закону Божого; професійне навчання молоді; пошуки праці для безробітних; контролювання, щоб працедавці укладали з молодими робітниками справедливі угоди; домагання від працедавців покращення умов праці. Тобто, Дон Боско не будувал політичних партійних планів, його робота –

¹[Б. а.] Квіти святого Франциска / Перек. з італійської о. Йосафата Ананевича, чину Братів Менших.– Львів: Свічадо, [б. р.]– 167 с.

²Заповіт прочанина. Автобіографія святого Ігнатія Лойоли, засновника Єзуїтів / Перек. з англ. Андрій Маслюх.– Львів: Свічадо, 2004.– 97 с.

³Вігано А. (о.) / Передмова // Боско Т. Салезіянська родина праведників / Пер. з італ. о. Лев Гайдуківський.– СДП.– С. 6.

⁴Вігано А. (о.) / Передмова // Боско Т. Салезіянська родина праведників...– С. 3.

своєрідна “швидка допомога” для бідних. Політику і партії вважав поняттями відносними. Свою політику служінню вічним цінностям, служінню молоді він назвав “політикою Отче наш”. Скоро навколо молодого священика сформувався чималий гурток юнаків, а 1844 р. – це вже ораторій “Святого Франциска Салезія”.

Трагічні події в Італії 1848 р., розгнужданий антиклерикалізм поставили отця Боска перед дилемою:

а) боротися з **результатами** соціальної несправедливості, тобто допомагати убогим підліткам, відкривати школи і майстерні, приймаючи допомогу від усіх без огляду на їх політичні погляди;

б) боротися з **причинами** соціальної несправедливості, отже, – організувати асоціації молодих робітників, відмовлятися від допомоги панивної верстви населення, що означало позбутися джерел фінансування, і таким чином залишити молодь напризволяще на невизначений час.

Вибір нелегкий, однак Дон Боско не міг дозволити собі розкоші чекати на реформи. Зрозуміло, він обрав перший варіант, не чекаючи на зміни соціальної системи.

Щоб розширити вплив на молодь, Дон Боско вирішив видавати для молоді популярну літературу. 1845 р. вийшла перша його книжка “Історія Церкви для шкіл”, 1847 р. – “Священна історія”, 1849 р. – “Десятична система числення”, 1849 р. Дон Боско задумав систематично видавати релігійну літературу народною італійською мовою. У своїх статтях він повів справжню боротьбу за порятунок молоді.

1853 р., слідуючи своїй політиці “Отче наш”, Дон Боско організує перші майстерні для молоді як протиставлення аморальності і безбожності серед робітників. Першою стала взуттєва майстерня, де було два стільці, а учителем – сам священик. Другою – швейна майстерня, в якій учителеві о. Івану допомагала його мати Маргарита. 1854 р. він відкриває переплітну майстерню, а 1856 р. – столярну, згодом – типографічну, 1862 р. – кузню. Таким чином готує кваліфікованих робітників на християнських принципах.

Найважливішим же питанням для Дон Боска була підготовка священиків. Вперше в історії Церкви він почав готувати до священничої діяльності покликаних юнаків із середовища вбогих, своїх вихованців. До того священиками могли стати тільки діти заможних, переважно дво-

рян. До кінця життя Святого із його обителі вишло декілька тисяч священиків, об’єднаних місією служіння найбіднішим верствам суспільства.

Монахи-салезіяни зовні (одягом) не виділялися від мирян: в церкві члени товариства – монахи, а в світському житті – звичайні громадяни. 1859 р. було офіційно затверджено монаший чин Салезіян. З того часу почалася історія товариства в контексті не тільки політичного об’єднання Італії, але й гострого зіткнення між політичними партіями і Церквою, безробіття і еміграції за океан, в країни Америки. 1861 р. італійська еміграція набрала масового характеру: щороку виїжджало 123 тис. осіб, після 1876 р. це число зросло до півмільйона⁵. Дон Боско не залишає мігрантів без опіки. Він посилає своїх вихованців працювати до Аргентини, Уругваю, Бразилії, Чилі, Еквадору.

У другій пол. XIX ст. в Європі починається активна діяльність щодо вирішення кризової ситуації. 1864 р. в Лондоні було створено “Перший Робітничий Інтернаціонал”, який об’єднував три течії: англійський синдикалізм (ідея поступових реформ щодо покращення умов життя робітників); послідовників французького соціаліста Прудона, котрі відкидали боротьбу класів; марксистський комунізм. Згодом “Інтернаціонал” опинився під впливом марксизму, Маркс домігся “чистки” всіх, чия думка відрізнялася від його власної. Окрім економічної, фінансової кризи в Європі знецінилися і духовні ідеали. Намагаючись зберегти вічні цінності, виховати молоді покоління в християнському дусі, католики на противагу антиклерикальним організаціям створюють програму соціального католицизму. 1864 р. (за три роки до “Капіталу” Маркса) появився твір єпископа Вільгельма фон Кеттелера з м. Майнц (Німеччина) “Die Arbeiter und das Christentum”, в якому він виступив із чітко окресленими вимогами припинити безконтрольне визискування робітників. Він висунув вимогу, щоб кожна держава створила трудове законодавство і страхову допомогу. Закони повинні гарантувати мінімальну заробітну плату, обмежити години праці, забезпечити право на відпочинок у святкові дні, заборонити працю жінок і дітей, передбачити соціальне страхування, звернути увагу на функ-

⁵Боско Т. Дон Боско. Новая биография. – Гатчина: Изво СЦДБ, 2003. – С. 335.

ціонування сім'ї, громад, органів самоврядування, вільних асоціацій. На конференції німецького єпископату у м. Фулд 1869 р. він говорив: "Обов'язком Церкви є працювати всіма силами, щоб розв'язати соціальне питання, яке є найважливішою проблемою нашої доби"⁶. Ця праця започаткувала соціальну науку Церкви в сучасному її значенні. Згодом напр. XIX ст. (1891 р.) *появиться енцикліка Папи Лева XIII "Нові речі" ("Rerum novarum"), де науково розроблено проблеми і принципи соціальної, політичної та економічної справедливості, подані у світлі Євангелії.*

Під тиском саме католицьких організацій 1864 р. французька влада визнала право робітників на страйк. 1866 р. німецький уряд Бісмарка надав право голосування для всіх громадян. В тому ж році в Бельгії визнано перші робітничі профспілки. Згодом їх визнали в Австрії (1870), Англії (1876), Франції (1884). Були прийняті норми тривалості робочого дня, відпочинку у святкові дні. Відповідаючи на нагальні потреби часу, конгрегація Дон Боска розпочала нову діяльність: відкриття коледжів. Салезіяни, вихідці з Ораторію, ставали викладачами коледжів для дітей бідноти. Основний об'єкт салезіянської місії: **незможна молодь, вихідці з народу**. Саме до їх потреб Салезіяни пристосовували свої центри.

Конгрегація Дона Боска ще за його життя розростається по всьому світу. Помічників у своїй діяльності туринський священник знаходив не тільки серед своїх учнів, але й мирян. Отець Іван залучав їх допомагати займатися катехизацією підлітків у школах, підшукувати роботу, особливо для колишніх в'язнів. Дон Боско офіційно створив союз своїх помічників із мирян "Салезіянські сотрудники", які стали значною апостольською силою Салезіянської конгрегації. Варто нагадати, що вся ця праця організовувалася у важкі для Церкви часи: Маркс назвав релігію "опіумом для народу", Бакунін вимагав пропагувати атеїзм, Паризька Комуна підняла стяг воєнничого атеїзму. Церква опинилася "не просто перед проявом фактів невір'я, обмежених порівняно вузьким колом правлячих кіл, а перед відчуженістю цілих величезних соціальних прошарків від релігійних

обрядів і підпорядкування Церкви"⁷. **Суспільства в цілому поступово втрачали почуття Бога, відтак божественної поваги до життя людини.**

У таких умовах Дон Боско створює коледжі, будує величні храми. У важких обставинах антиклерикалізму, характерного для другої пол. XIX ст., розростаються навчальні заклади Дона Боска. Салезіянські коледжі випустили величезне число молоді, яка стала вагомою частиною християнської Європи. До 1888 (року смерті о. Боско) у різних країнах світу існувало 64 обителі, де трудилося 768 Салезіян⁸. Система виховання Дона Боска стає центром уваги світового освітанства. Яким чином безпритульні, вчорашні в'язні, покинуті і відкинені суспільством молоді люди ставали чесними громадянами, високопрофесійними працівниками⁹ – питання, яке цікавило не тільки педагогів.

Дон Боско розробив основи превентивної системи виховання, яка набула поширення у світовій системі сучасної освіти. На поч. XXI ст. превентивна педагогіка знайшла прихильників і в Україні після панування тоталітарного режиму з її радянською муштрою підростаючих поколінь: при Інституті проблем виховання АПН України працює лабораторія превентивного виховання. Однак у загальноосвітніх школах вона не дає такого результату, як у салезіянських коледжах. Причина полягає в тому, що з цієї системи сучасна українська педагогіка виключила її релігійну складову, яка становить базу виховного процесу Дона Боска, взаємовідносин між дирекцією і вчителями, вчителями й учнями, дирекцією й учнями, вчителями і батьками, батьками і дирекцією. А саме превентивну систему виховання італійського священника громадська і політична діячка, письменниця Мілена Рудницька вважала найбільш відповідною для українських освітніх закладів. У об'ємній, як за розмірами, так і за змістом (Рим, 1963) праці "Дон Боско. Людина. Педагог. Святий" вона наголошує: "Довір'я, доброта і любов – оце три головні чинники запобіжної виховної системи, три стовпи виховної профілактики"⁹.

Хоч у XIX ст. ще не існувало ні педології,

⁶Про зразки соціальної науки Церкви. Див.: Музичка І. (о.). Вступне слово до збірника // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка "Сотий рік". Матеріали міжнародної наукової конференції. – Львів, 1993. – С. 3–11.

⁷Боско Т. Дон Боско. Новая биография. – Гатчина: Изво СЦДБ, 2003. – С. 420.

⁸Там само. – С. 343

⁹Рудницька М. Дон Боско. Людина. Педагог. Святий. – Рим, 1963. – С. 48.

ні психологічної педагогіки, Дон Боско будував свою педагогічну діяльність на виховних засобах, які спрямовані на повагу до індивідуального характеру вихованця. Мілена Рудницька дослідила і сформувала головні положення педагогічного мислення Дона Боска. Насамперед українська авторка виокремила проблему **мети виховання** в контексті розгляду його системи освіти. Для педагога Івана Боска не було метою дати дах над головою чи теплу страву безпритульним підліткам, чи привітного до них ставлення, чи дати знання вихованцям, щоб вони могли дати собі раду в житті. Ці завдання підпорядковувалися вищій цілі – **релігійній**. “Релігія й розум – то два стовпи, на яких спирається вся моя виховна система. Справжня релігія, щира релігія, що керує життям молоді, і розум, що пристосовує святі релігійні принципи до кожного конкретного випадку, – в цих двох словах міститься вся практикована мною система виховання”, – цитує Мілена Рудницька записи Дона Боска. В сучасних українських школах, намагаючись застосувати превентивну систему освіти і виховання, досягають незначних наслідків, оскільки використовують методіку Салезіян формально, вилучивши із неї саму мету виховання, її квінтесенцію – навчити застосовувати у повсякденному сімейному, громадському, політичному житті християнські принципи.

Дона Боска ще за життя називали “апостолом молоді”, “Божим чоловіком”, “святим”. Його друзі, учні старанно записували все, що чули від учителя, що спостерігали. Згодом це стало базою для проголошення Дон Боска святим. Вже через 19 років після його смерті, у червні 1907 р., Конгрегація обрядів розпочала процес у справі оголошення Дон Боска блаженним. Акти справи мали 34 томи, 1000 сторінок кожен. Зібрано тисячі свідчень не тільки про жертовність, невтомну працю для людей, Церкви, навернення тисяч людей до віри, але й про постійні чуда, які супроводжували все життя Дон Боска. 2 червня 1929 р. Церква проголосила його блаженним, а 1 квітня 1934 р. – святим. На той час Салезіянське товариство працювало в усіх країнах світу. Саме в ті роки до Торіно на навчання прибули перші українські юнаки.

Вже наприкінці ХІХ ст. постать Дон Боска, діяльність Салезіян були відомі, близькі і зрозумілі українцям. Соціально-економічні труднощі, криза Церкви, криза людини – це ті

проблеми, які хвилювали (і хвилюють) насамперед національно свідому частину суспільства. Український журнал “Прапор”, який видавався в 1897–1900 рр. у Перемишлі постійно піднімав питання праці священників у напрямі покращення економічного та культурного життя народу. При цьому, насамперед, ставилося питання освіти та виховання: дітям селян потрібно не тільки допомогти здобувати знання, а й “виховувати якнайстараннішим вихованням національним, щоби...не пропав для народу ніхто, щоб для них всіх вітчизна була вертепом, навколо якого оберталися всі їх мислі”. Така інтелігенція з народу повинна обороняти “віру свого народу, щоб панувала правда і справедливість в народі; вона мусить відчувати себе місіонерами, які мають навчати добра, взаємної любові, взаємної оборони і захисту за найменших із народу”¹⁰. Українські священники разом з учителями розгорнули активну працю в напрямку економічної допомоги селянам: організували безвідсоткові позичкові каси на будівництво або придбання землі; створювали кооперативи, громадські комори; працювали в “Просвітах”, читальнях тощо. Одним із таких священників був отець із с. Жужіль Кирило Селецький.

1897 р. о. Кирило здійснив поїздку в Італію з метою ознайомитися з працею європейського духовенства. Тут він мав можливість побувати в Торіно, в Салезіянській конгрегації, придивитися до праці Салезіян. Насамперед його глибоко вразила і схвилювала постать Івана Боска, якого український священник “поставив собі за взірць до наслідування”. Повернувшись в Україну, “негайно взявся писати про нього книжку, щоб поділитися своїм досвідом, своїми враженнями, своїм духовним зростанням від знайомства з ділом о. Івана Боска”¹¹, – пише про жужелівського пароха єпископ Андрій Сапеляк. Саме праця о. Кирила Селецького “Отець Іоанн Боско. Його життя і діла”, видана у Перемишлі 1900 р., – перший в Україні твір про італійського святого. У коротенькому вступному слові автор передовсім зазначає велику вартісність для українців

¹⁰[Б. а.] Виховуймо найчисленнішу народну інтелігенцію // Прапор: Місячник суспільно-політичний й економічний для русько-галицького духовенства.– 1899.– Ч. 7 (Липень).– С. 205.

¹¹Сапеляк А. (єпископ). Отець-прелат Кирило Селецький. Засновник монаших згромаджень.– Львів, 2004.– С. 27.

виховної місіїної діяльності Дон Боска. Отець Селецький наголошує, що **Салезіянське товариство – необхідне і для Української Церкви і народу**. Власне, праця о. Кирила, як відзначалося свого часу в рецензійній статті журналу “Прапор”, написана так, що особа Дона Боска і його товариство не тільки зрозумілі, але й органічно близькі українському загалові. Треба сказати, що рецензент досить різко висловився про українську інтелігенцію (в тому числі священників), які “мало журяться майбутнім народу”, або зовсім про життя народу “не мають гадки”, задовольняються “фантастичними мертвими мріями”¹². Автор статті вважав, що ця книжка повинна бути в кожній українській бібліотеці, оскільки “велична її ціль”. “Зрозуміло, – розмірковує критик, – не кожний може бути таким, яким був о. Боско, але кожний повинен знати плоди його діла, і старатися ті діла хоч у тисячній частці наслідувати задля обов’язків з огляду на опущену молодь в л а с н о г о н а р о д у”¹³. Від редакції до рецензії додано інформацію про те, що поляки вже заснували польське Салезіянське товариство, висловлюється думка про необхідність створити таке ж українське: “Коли ж ми дійдемо до черги, щоби зділати подібне?”¹⁴. Книга о. Кирила Селецького перевидана 1992 р. у Львові і доступна для сучасного українського читача. Треба сказати, що підняті проблеми, хоч пройшло більше ста років, поза сумнівом, актуальні й важливі для сучасної України.

Постать торінського святого, як було згадано, захопила й Мілену Рудницьку. У праці “Дон Боско. Людини. Педагог. Святий” авторка не тільки оповідає про життя Дона Боска, але ставить складне завдання розгадати феномен святості. Вияв суті святості – одне із складних питань сучасної філософської думки, адже полягає у виявленні в окремих індивідуумах особливого зв’язку: Людина – Бог.

В сучасній українській етнологічній науці розгляд понять “святість”, “святий” має винятково важливе значення, як невід’ємна категорія народної свідомості, народної філософії і культури. Давня агіографія, поза сумнівом, мала величезний вплив на кожного українця з раннього ди-

тинства, на формування культури мислення, народної моралі, що своєю чергою впливало на взаємини в родині, громадському житті. Важливим є свідчення Тараса Шевченка в “Епілозі” до поеми “Гайдамаки” про те, що звично в неділю, коли збиралися сусіди, читали “мінею”¹⁵. Читання про життя святих, усні розповіді про таких людей, – невіддільна частка української культури. Про те, що “Мінеї”¹⁶ були найпопулярнішою літературою серед народу свідчать постійні перевидання праці української агіографії XVII–XVIII ст. Дмитра Туптала “Книга Життів Святих” у чотирьох томах (1-ий том вийшов 1689 р., 2-ий – 1695, 3-ій – 1700, 4-ий – 1705; друге видання – 1711–1718 рр.; третє – 1759 р.). Користувався популярністю і відомий “Кієво-Печерський патерик” – пам’ятка поч. XIII ст.

Від кін. XIX ст. у світі розвивається модерна агіографія, яка, як і давня історична література цього спрямування, для українського читача в жорсткий період воєнничого атеїзму попросту була недоступною. Власне, праця Мілени Рудницької – один з перших модерних українських агіографічних творів. У розділі “Святий” вона зробила цікаві узагальнення, виділяючи спільні, притаманні святому усіх епох, риси, що є новим словом у такого роду літературі. Вона виділяє: пошук Бога, досягнення містичного відчуття його близькості; інтенсивний процес самовдосконалення і духовного росту; чудесні (не пояснювані) явища в їх житті; здійснення своїм життям Євангелія; спрямованість до трансцендентного. Водночас українська авторка погоджується з європейськими вченими про те, що феномен святості залишається нерозгаданою містерією.

Загалом агіографічний твір Мілени Рудницької – цілком нове явище для українського читача. Насамперед це вартісна книга для української пострадянської людини, яка перебуває в стані глибокої духовної кризи. На жаль, праця малодоступна читачам, оскільки дотепер не перевидана в Україні, окрім невеликих з неї уривків¹⁷, хоч мала

¹⁵Шевченко Т. Кобзар.– К.: Дніпро, 1966.– С. 110.

¹⁶Мінеї (із гр. “місяць”) – книга, в якій містяться розповіді про життя святих на всі місяці року. Виникли у Візантії в IX ст. В Україні поширилися в перекладах з XI ст.

¹⁷Рудницька М. Св. Іван Боско – педагог молоді. Виховна “запобіжна система” оо. Салезіян.– Львів: Салезіянське видавництво “Дон Боско”, 2007.– 69 с.

¹²[Б. а.] Отець Іоанн Боско, его жите і діла // Прапор.– 1899.– Ч. 11 (Листопад).– С. 335.

¹³Там само.– С. 337.

¹⁴Там само.– С. 336.

б велике значення для вчителів, вихователів, священників, релігієзнавців, народознавців. У своєму творі Мілена Рудницька на кількох сторінках у додатку “Українські сини Дон Боска” говорить і про українську гілку Салезіянського товариства¹⁸, зокрема історію її виникнення.

Ширше про діяльність українських Салезіян йдеться у праці о. Дмитра Блажейовського “Українська Папська Мала семінарія св. Йосафата в Римі (1951–1990)”¹⁹, виданій в Римі 1990 р. українською та англійською мовами, де йдеться і про історію виникнення української гілки Салезіян.

Хоч українське товариство Салезіян виникло порівняно недавно (перша пол. ХХ ст.), про його створення існують дещо суперечливі думки. Мілена Рудницька у своїй праці про Дона Боска пише, що ідея виховати українських Салезіян і “таким чином прищепити виховні ідеї святого Дон Боска на український ґрунт зродилися в голові єпископа Миколи Чернецького” (єпископ Микола Чернецький, висвячений 1931 р., тоді ж призначений апостольським візитатором Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя). Далі вона твердить, що єпископ Чернецький домовився з керівництвом товариства в Торіно про прийняття українських юнаків до салезіянських інститутів²⁰. Отець Блажейовський слушно зазначає, що першим, у кого виникла думка про заснування Українського Салезіянського товариства був о. Кирило Селецький, який не став салезіянином, але за зразком оо. Салезіян започаткував жіночі монаші товариства Сестер Службниць Непорочного Зачаття (1892) і Сестер св. Йосифа (1894). Реалізував же ідею створення українських Салезіян, – вважав о. Блажейовський, – о. Петро Голинський, катехит Перемиської гімназії, якому допомагав член перемиського крилосу о. Василь Гриник. Їх почин підтримав єпископ Йосафат Коциловський, який звернувся до архієпископа Франческо Мармаджі, папського нунція у Варшаві²¹. Ні

один, ні другий автор при цьому не вказують на джерела інформації.

Дещо іншу, значно складнішу картину, глибші і ширші мотиви щодо створення української гілки Салезіян, висвітлюють архівні документи Ватикану. Їх протягом 70–80-их рр. віднайшов єпископ Андрій Сапеляк у архівах конгрегації для східних церков. Йдеться про листування між апостольським нунцієм у Польщі архієпископом Франческо Мармаджі з Ватиканом та конгрегацією для східних церков і Генеральним настоятелем Салезіянського товариства Дона Боска у Торіно. Це листи датовані: 1930 р. – 21 липня, 20 вересня і 25 листопада; 1931 р., 6 лютого; 1932 р., 24 травня. Копії листів зберігаються в архіві оо. Салезіян у Львові. Владика Сапеляк дозволив мені ознайомитися із цими документами, які мають неоціненне значення для висвітлення не тільки створення української гілки Салезіян, але й нових нюансів осмислення таких важливих питань, як: а) візії Ватикану щодо ролі і значення для Європи і світу розвитку українського народу, його культури; б) міжнаціональні та міжконфесійні стосунки українців та поляків. На моє прохання о. Андрій Платош, вікарій настоятеля Салезіянського згромадження делегатури східного обряду УГКЦ в Україні, люб’язно погодився перекласти їх з італійської українською мовою.

Отже, листування про необхідність створення в Україні монашого товариства Салезіян велося від 21 липня 1930 р., тобто раніше, аніж о. Микола Чернецький був іменований єпископом. І значно раніше, ніж о. Голинський відправив перших десяткох українських юнаків на навчання до Італії (1932). Чому Мілена Рудницька дійшла до висновку про те, що єпископ Чернецький був ініціатором виникнення Салезіянського українського чину? На це моє питання єпископ Андрій Сапеляк висловив здогад: підставою міг стати той факт, що саме владика Чернецький – перший з України, хто навідався до українських семінаристів в Італії. Але наскільки йому відомо, єпископ Чернецький їхав до Ватикану у справах Української Церкви, і йому доручив митрополит Андрей Шептицький заодно провідати групу майбутніх салезіян. Щодо концепції о. Блажейовського про ініціатора о. Голинського, то цілком можливо, що він запропонував єпископові Йосафату Коциловському таку ідею. Але, на жаль, автор не подав жодних відомостей, на підставі яких зробле-

¹⁸Рудницька М. Дон Боско. Людина. Педагог. Святий.– Рим, 1963.– С. 328–331.

¹⁹Блажейовський Д. Українська Папська Мала семінарія св. Йосафата в Римі (1951–1990).– Рим, 1990.– 192 с.

²⁰Рудницька М. Дон Боско. Людина. Педагог. Святий...– С. 329.

²¹Блажейовський Д. (о.). Українська Папська Мала семінарія св. Йосафата в Римі.– Рим, 1990.– С. 47.

но цей висновок. Окрім того, у листі архієпископа Мармаджі не згадується єпископ Коциловський. Зважаючи на точність папського нунція у викладенні суті справи, малоймовірно, щоб він у своєму донесенні не згадав про важливу розмову із єпископом Коциловським. Але архієпископ Мармаджі згадує митрополита Андрея Шептицького: "...було б добре, не тратячи, можливо, дорогоцінного часу, щоб салезіянські настоятелі почали вести розмову з преосвященими ординаріями Галичини, особливо з митрополитом Шептицьким". Очевидно, ні Мілені Рудницькій, ні о. Блажейовському не було відоме назване листування. Тому в їх дослідженнях про роль митрополита Андрея Шептицького у справі виникнення української гілки Салезіян не згадується. Мало того, знайомлячись із донесенням папського нунція, його міркуваннями і висновками, можна безпомилково сказати про те, що між архієпископом Мармаджі та митрополитом Шептицьким відбувалися зустрічі, розмови. Зрештою, очевидним є вплив митрополита Андрея Шептицького на візії папського нунція стосовно України. І що найважливіше: повне сприйняття архієпископом Мармаджі поглядів українського митрополита, а не великопольської політичної думки.

Так архієпископ Франческо Мармаджі в листі до кардинала Еудженіо Пачеллі від 21 липня 1930 р. інформує насамперед про те, що український народ – це один із найчисельніших народів Європи, за статистичними даними 1927 р. – 36 млн. Наголошуючи на розпорошеність народу, папський нунцій підкреслює свідомість етнічної єдності українців, їх живучість, ініціативність, відважність, обдарованість, щедрість. Після Першої світової війни український народ "піднявся, маючи широкий імпульс до життя і експансії, підтриманий насамперед новою свідомістю національної єдності, що дає йому не лише справедливу, але й можливу і в скорому часі здійснену мрію зібрати розкидані елементи свого народу в один незалежний політикум". З цього огляду нунцій вважав, що **українці мають особливу місію в Європі**: "Все це підтверджує передбачення, що в хаосі непорядку і радянського безбожництва, міг би і мав би якраз український народ першим виявити непокору, яку підтримали б, можливо, інші етноси в пониззі Волги і на Кавказі", тобто створити незалежні держави. Нунцій зауважив і те, що польський уряд стосовно українського питання, ви-

словлюючись коректно, – "необачний", оскільки **Галичина обов'язково приєднається до Української держави**. При цьому він переконаний, що **місія галичан у цій державі полягатиме у відновленні поруйнованої комуністичною системою духовності**. Власне, ці ідеї прозоро перегукуються з міркуваннями, постійно висловлюваними у працях митрополита Андрея Шептицького: "Спільне Пастирське послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до духовенства й вірних про завдання Церкви і народу в післявоєнний час" (21 лютого 1918 р.)²²; "Промова митр. Андрея Шептицького в австрійській Палаті Панів про перемир'я у Бересті Литовському" (28 лютого 1918 р.)²³; "Пастирське послання митр. Андрея Шептицького про переслідування християнської віри в Радянській Україні, Білорусії й Росії" (25 лютого 1930 р.)²⁴ та інших.

Проаналізувавши загальну ситуацію стосовно українського питання, архієпископ Мармаджі робить висновок, що найважливіше у цих обставинах – розпочати духовне виховання серед простого народу. Він впевнений: для цієї мети найвідповідніше товариство оо. Салезіян. Чому саме Салезіян? Адже в Україні діяв давній монаший чин отців Василіан, який після Добромільської реформи (1882–1904) активізував діяльність, як справедливо зазначає дослідник Петро Шкраб'юк, "на різних ділянках національно-культурного та громадсько-політичного життя"²⁵. Успішно почало розвиватися й згромадження Редemptористів. Передовсім Салезіяни найбільш підготовлені для роботи з молоддю в модерних умовах. По-друге, з молодими людьми потрібно працювати в першу чергу з метою відродження народу. Якраз Салезіянське товариство опирається в своїй діяльності **на народну культуру, народні традиції, народну релігійність**. Нунцій пропонує негайно повести розмову з українськими єпископами, щоб одержати згоду ординаріїв Галичини

²²Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944. Церква і суспільне питання.– Т. II.– Кн. 1.– Львів: Місіонер, 1998.– С. 445–452.

²³Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899–1944. Церква і суспільне питання...– Т. II.– Кн. 2.– 1999.– С. 675–682.

²⁴Там само.– Кн. 1.– Львів: Місіонер, 1998.– С. 462–464.

²⁵Шкраб'юк П. Монаший чин отців Василіан у національному житті України.– Львів: Місіонер, 2005.– С. 312.

ARCH. CAP. SUP.

2-18-5

NUNTIATURA APOSTOLICA
POLONIAE

N. 11333

Varsavia, 24 maggio 1932

Reverendissimo e Carissimo Padre
Rettor Maggiore della Pia Società Salesiana,

Scelgo con piacere questo giorno, festa dell'Ausiliatrice, per inviare a Vostra Paternità Rev.ma da questa lontana plaga di Polonia, dove tante legioni di Suoi figli lavorano al bene della gioventù, il mio riverente saluto, congiunto al più fervido augurio di un fecondissimo e consolantissimo apostolato, nell'alta carica, a cui Ella è stato chiamato.

Come cooperatore salesiano io stesso e sincero ammiratore dei prodigi che l'opera del Beato Bosco compiva, sotto gli stessi miei occhi, nella mia Roma e nel mio popolare Trastevere, prego il Signore, per l'intercessione di Maria SS. e del Beato loro Fondatore, che Le moltiplichi

Reverendissimo Signore
Padre Pietro Ricaldone → (1932-1951)
Rettor Maggiore
della Pia Società Salesiana

Copia allegata al Mot. 212/30. Della Pont. Commissione per la Russia

GIUNTA 6 FEB. 1931

ORATORIO S. FRANCESCO DI SALES
Via Cottolengo 32
TORINO

DIREZIONE GENERALE DI D. BOSCO

ECCELLENZA REV.MA,

Appena ricevetti il venerato foglio N° 3110/30, del 20 c.m., col quale l' Eccellenza Vostra Rev/ma si compiaceva di comunicarmi gli augusti desideri e direttive del S. Padre in merito all' azione e all' Apostolato che i Salesiani sono invitati a compiere in favore degli Ucraini di Polonia ed eventualmente in Russia, mi sono recato a premura di studiare i mezzi per la più sollecita attuazione del programma tracciato, secondo le nostre possibilità presenti.

Pertanto, mentre prego l' Eccellenza Vostra Rev. ma a volersi degnare di umiliare al Santo Padre i profondi sensi di filiale gratitudine dei Salesiani, per la Sovrana bontà con la quale si è degnata d'invitarli a collaborare a quest' opera di apostolato, mi prego rassicurarla:

- 1) che userò tutta la diligenza possibile nel dar seguito alle direttive comunicatemi.
- 2) In ordine agli Istituti e Collegi da aprirsi in Polonia in favore degli Ucraini e alla preparazione e formazione di giovani greco_ruteni di Galizia, aspiranti allo stato religioso, mi parrebbe opportuno attendere il prossimo ritorno a Torino del Rev. D. Felice Giraudi, Economo Generale della Società Salesiana.

Egli trovasi attualmente in visita nell' Ispettorìa Salesiana Jugoslava, e prossimamente avrà terminato il suo compito.

Poichè Egli visitò accuratamente gli Istituti Salesiani di Polonia e conferì ripetutamente con Sua Eccellenza Rev.ma Mons. Marmaggi, Nunzio Apostolico a Varsavia, è certamente in grado di fornirmi gli elementi necessari per deliberare in merito.

- 3) I Salesiani che dovranno svolgere il loro Apostolato in Polonia ed eventualmente in Russia in favore dei greco_ruteni saranno inviati a Roma, affinchè possano compiere la loro necessaria preparazione nel Pontificio Istituto Orientale.

4) Con sommo piacere invierei subito al predetto Pontificio Istituto Orientale un gruppo di Sacerdoti Salesiani, perchè iniziassero tosto il loro tirocinio sia per gli studi sia per l' Apostolato; se nonchè, nelle presenti circostanze, reputo che non mi sia possibile l' attuazione di questo mio vivo desiderio. E ciò per il fatto che

і встановити монашу провінцію, яка б “складалася з українських юнаків, що, виховані в Італії, зберігали б свій обряд, а згодом повернулися на Батьківщину і працювали між співвітчизниками”. Дані документів свідчать, що архієпископ Мармаджі провів розмову на цю тему з економом і генеральним прокуратором Салезіянської конгрегації Доном Джірауді, який перебував у Польщі з візитацією польського згромадження Салезіян (на той час уже розгалуженої гілки товариства; один із його осідків знаходився і у Львові). Це означає, що українські владиками, в тому числі василіянин митрополит Андрей Шептицький, вважають за вкрай необхідне почати підготовку для створення української місійної гілки Салезіянської конгрегації. Таке рішення диктувалося тодішніми викликами. Антиклерикальними настроями просякнута була вся Європа, в тому числі Галичина. Скажімо, 1913 р. з нагоди 300-річчя від дня смерті митрополита Іпатія Потія професор Львівського університету Кирило Студинський організував доповіді і концерти у містах Галичини. Радикали висунули гасло “Не йти на концерт”. Учителі в школах заборонили учням брати участь у святкуванні. У Коломиї – зал майже порожній²⁶. Існуючі в Україні монаші чини були головню контрибутивного спрямування. Потрібні ж були люди, спеціально підготовлені для мобільної місійної праці. Саме такою була конгрегація Салезіян.

Викладені в цитованому листі міркування нунція були представлені Папі Пію XI. У вересні того ж 1930 р. від конгрегації надзвичайних церковних справ Ватикану за підписом архієпископа Джузеппе Піццарді надходить лист до генерального настоятеля Салезіянського товариства Івана Боско о. Філіппо Рінальді. В листі повідомляється про те, що Святіший Отець затвердив усі директиви, запропоновані нунцієм Мармаджі:

1. Доручити Салезіянам відкрити для українців Польщі колеґії та інститути, училища, особливо народні, для того, щоб сприяти здоровій освіті та вихованню бідних прошарків населення.

2. Просити Салезіян почати негайно, не витрачаючи дорогоцінного часу, порозуміння з греко-католицькими єпископами Галичини, а особливо з митрополитом владикою Шептицьким для от-

римання згоди, щоб певне число покликаних до монашества юнаків були послані до Італії для необхідної формації у їхньому греко-католицькому обряді.

3. Для початку вже відтепер група бажаючих священників-салезіян має прийняти греко-католицький обряд, щоб евентуально здійснити необхідну практику, як у навчанні, так і душпастирстві.

4. Бажанням Його Святості є підготовка українських Салезіян у Папському Східному інституті. Святіший Отець бажає, щоб уже з початком навчального року (1930–1931) було послано до названого інституту достатнє число Салезіян, готуючи в такий спосіб створення монашої провінції.

На жаль, ні один пункт побажання Папи Пія XI польське згромадження Салезіян фактично не виконало, тобто: не було відкрито для українських молодих людей жодної школи, колеґжу, училища, не кажучи про інститути; ніхто з польських салезіянських священників не прийняв греко-католицького обряду з метою негайно приступити до практичної діяльності серед українського юнацтва. Останній пункт розпорядження Папи не було виконано, мабуть, через те, що українські владиками не змогли у надто стислий термін (протягом серпня 1930) підшукати відповідних (покликаних до монашества і місійної праці) кандидатів. Очевидно, внаслідок перемовин між українськими владиками щодо вирішення цього питання відповідальність на себе взяла Перемиська єпархія. Власне, єпископ Йосафат Коциловський міг доручити справу катехитові о. Петрові Голинському, оскільки той, працюючи в українській гімназії в Перемишлі, мав безпосередній зв'язок із молоддю, міг виявити серед гімназистів тих, хто відповідав би вимогам займатися євангелізацією, відродженням та утвердженням національної свідомості й української культури, поруйнованої атеїстичною та антинаціональною ідеологією. Йому допомагав о. Василь Гриник, канонік Перемиської єпархії. Протягом двох років отці підготували десятьох хлопців, які 1932 р. поїхали до далекої Італії на навчання в Місійному Салезіянському Інституті. Однак тільки 1990 р. українські Салезіяни змогли розпочати в Україні діло, започатковане в далекі 30-ті рр. ХХ ст.

²⁶[Б. а.] Подвижники чину Найсвятішого Ізбавителя в Україні.– Тернопіль, 2002.– Кн. 2.– С. 1–2.